

1. attēls

Jēkaba Strazdiņa gleznas "Latgales latviešu kongress Rēzeknē" reprodukcija.

Reprodukciju 2015. gada janvārī Gunārs Cīglis dāvinājis Latvijas Nacionālajam vēstures muzejam.

Fotogrāfs Roberts Kalniņš

Latvijas Nacionālā vēstures muzeja krājums

Latvijas Republikas neatkarības pasludināšana 1918. gada 18. novembrī

1918. gada 18. novembris ir viens no svarīgākajiem datumiem Latvijas valstiskuma vēsturē. Latvijas valsts pasludināšana tolaik iemiesoja nobriedušu ideju par neatkarību kā labāko nākotnes alternatīvu, iespēju veiksmīgi izmantot izveidojušos starptautisko politisko situāciju, enerģisku līderu ticību Latvijas nākotnei un vienlaikus arī draudošu neziņu, kā atrisināt iekšpolitiskās problēmas un ārpolitiskos draudus.

Vēsturiskais konteksts

Latvijas neatkarības ideja politiķu prātos nostiprinājās 1917. gada rudenī. Tobrīd izveidojās divi nozīmīgi politiskie centri, kuriem bija tālejoša nozīme Latvijas valsts tapšanā, – Latviešu pagaidu nacionālā padome un Demokrātiskais bloks. 1917. gada rudenī Vidzemē un visā Krievijā pieauga radikālo sociālistu – lielnieku (boļševiku) ietekme, ko raksturoja noraidošā attieksme pret nāciju pašnoteikšanos. Lai šajā situācijā skaidri deklarētu latviešu nācijas intereses un tiesības, labējie politiķi 1917. gada novembra beigās Valkā sasauca Latviešu pagaidu nacionālo padomi (LPNP). Padome par Latvijas nākotnes mērķi pasludināja pilnīgu valstisko neatkarību. LPNP šī mērķa īstenošanai darbojās gan pie

1. attēls

2. attēls

Latviešu pagaidu nacionālās padomes valde:

Pirmajā rindā no kreisās

Kristaps Bahmanis (sekretārs),

Jānis Rubulis (priekšsēdētāja biedrs),

Voldemārs Zāmuels (priekšsēdētājs),

Jānis Palcmanis (priekšsēdētāja biedrs),

Kārlis Paujuks (priekšsēdētāja biedrs),

otrajā rindā no kreisās

Vilis Siliņš, Oto Nonācs, Kārlis Skalbe,

Jānis Akuraters, Eduards Laursons.

1917. gads. Nonācs, O. Ziemeļlatvija.

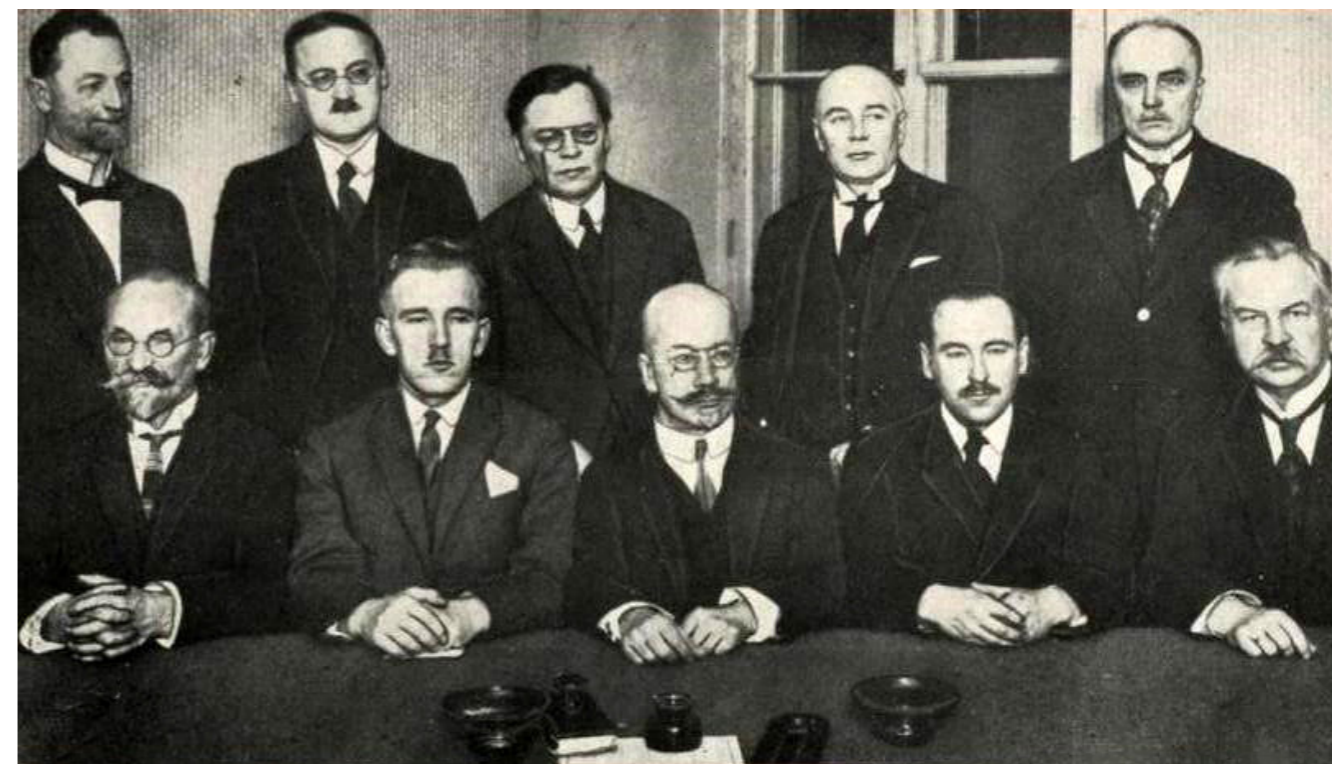
Rīga: Gulbis, 1928, 29. lpp.

Antantes sabiedrotajiem Rietumeiropā, gan arī lielnieku represiju apstākļos Krievijā. Rīga tobrīd bija nošķirta no norisēm Valkā, citviet Vidzemē un Krievijā, jo 1917. gada septembrī pilsētu ieņēma Vācijas armija. Atklāta politiskā darbība te vairs nebija iespējama, tādēļ latviešu politiķi no dažādām partijām tikās neoficiālās sanāksmēs. Apspriežu sākotnējais nolūks bija turpināt vasarā aizsākto aktīvo politisko diskusiju procesu. Aptuveni 20 dažādu pārliecību politiķu kopdarbība Vācijas okupētajā Rīgā vēlāk ieguva Demokrātiskā bloka nosaukumu. Ietekmīgākie bloka pārstāvji bija Kārlis Ulmanis, Miķelis Valters, Fricis Menders, Pauls Kalniņš, Marģers Skujenieks. Arī Demokrātiskā bloka stratēģiskais mērķis kopš 1917. gada oktobra– novembra bija neatkarīga Latvijas valsts.

1918. gada februāra beigās visa Latvijas teritorija nonāca Vācijas okupācijas varā. Demokrātiskā bloka politiķi un Latvijā palikušie LPNP līderi varēja sākt tuvināšanos. Taču sabiedrisko dzīvi vēl aizvien nomāca Vācijas okupācijas varas īstenotā kontrole un ierobežojumi.

Tikai 1918. gada otrajā pusē cerības uz pārmaiņām nesa ziņas par politikajiem procesiem Vācijā. Kara nogurdinātajā impērijā virsroku ņēma kreisās sociāldemokrātu idejas, oktobrī sākās revolūcija, Rietumu frontē sakauta bija arī Vācijas armija. 1918. gada 9. novembrī no troņa atkāpās Vācijas ķeizars Vilhelms II, savukārt 11. novembrī noslēgtais pamiers Rietumu frontē izbeidza Pirmo pasaules karu. Tas ļāva daudz atklātāk un aktīvāk rīkot politiku apspriedes, tiesa, vēl aizvien saglabājot piesardzību.

Jau oktobra beigās gan LPNP, gan Demokrātiskā bloka politiķi apzinājās, ka ir pienākusi iespēja rīkoties Latvijas neatkarības

2. attēls

sasniegšanai. Tas izpaudās kā ārpolitiski, tā arī iekšpolitiski. 1918. gada oktobrī un novembrī aktivizējās latviešu politiķu mēģinājumi iegūt starptautisku atbalstu gan no Antantes valstīm (Lielbritānija, Francija, ASV), gan arī no Vācijas politiķiem. Lielākais panākums bija LPNP pārstāvja Zigfrīda Annas Meierovica iegūtā provizoriskā Latvijas neatkarības atzīšana no Lielbritānijas ārlietu ministra. Tāpat LPNP un Demokrātiskā bloka politiķi biežāk tikās arī savstarpējās konsultācijās. Tomēr pat lielais kopīgais mērķis – neatkarīgas Latvijas valsts dibināšana – tik viegli nespēja dzēst atšķirīgos politiskos skatījumus. Demokrātiskā bloka

veidotāji bija pārliecināti, ka Latvijas valsts jāveido jaunai politisko partiju organizācijai, turpretī LPNP līderi uzskatīja, ka tā jau ir atzīta institūcija, kurai jābūt Latvijas valsts veidotājai.

3. attēls

Jānis Čakste (1859–1927), Latvijas Tautas padomes priekšsēdētājs, vēlākais Latvijas Valsts prezidents (1922–1927).

Latvijas Kara muzeja krājums

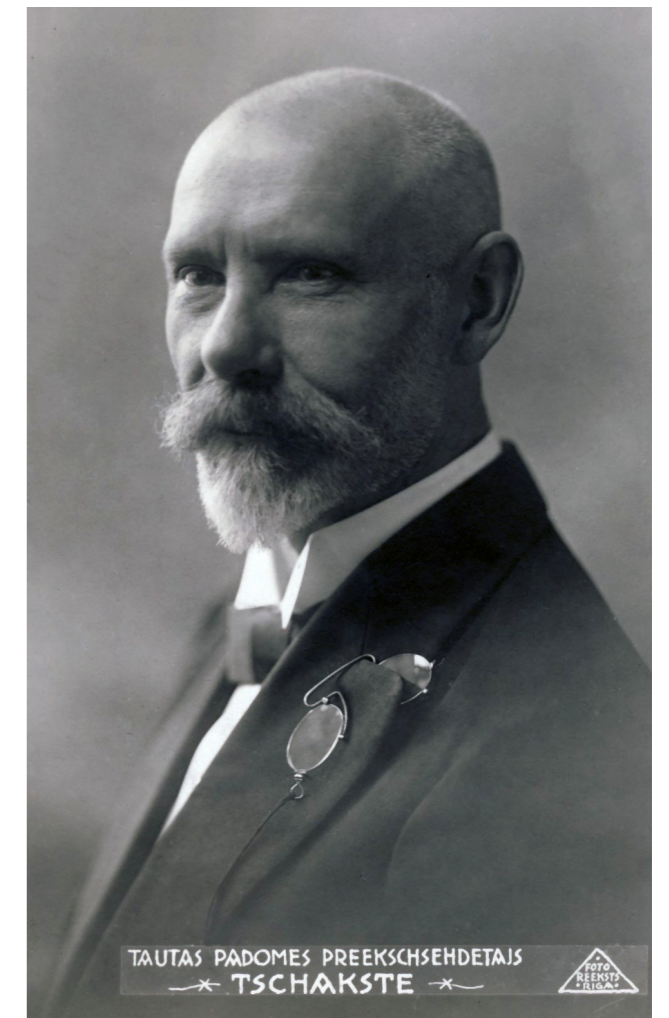
Latvijas Tautas padomes dibināšana

Latviešu politiskās partijas, kuras nebija pārstāvētas LPNP, pēc konsultācijām 1918. gada 12. un 13. novembrī nosliecās par labu jaunas organizācijas veidošanai, nevis LPNP paplašināšanai. Svarīgi bija kopējā darbā iesaistīt kreisās partijas, sociālistus, kuri no dalības LPNP 1917. gada nogalē norobežojās, taču gadu vēlāk bija gatavi atbalstīt neatkarīgas Latvijas dibināšanu. Tādējādi partiju pārstāvju sanāksmē 1918. gada 16. novembrī pretēji atsevišķu LPNP līderu cerībām tika nolemts dibināt Latvijas Tautas padomi.

Tautas padomes dibinātāju vidū bija astoņu Latvijas politisko partiju, kā arī Latgales Zemes padomes pārstāvji. Tautas padomi veidoja gan politiķi, kuri bija darbojušies Demokrātiskajā blokā, gan arī LPNP līdzstrādnieki.

Latvijas Tautas padome tika dibināta 1918. gada 17. novembrī Gustava Zemgala vadītās Rīgas latviešu amatnieku palīdzības biedrības Krājaizdevu kases namā Suvorova (tagad K. Barona) ielā 3. Šeit atbilstoši iepriekš sadalīto mandātu skaitam ieradās partiju pārstāvji. Kopumā Tautas padomē bija plānotas 40 deputātu vietas, taču 17. novembra sēdē ieradās 36, savukārt 18. novembra svinīgajā sēdē – 38 delegāti. Tautas padomes dibināšanas sēdē tika apspriesta tās politiskā platforma. Par Tautas padomes priekšsēdētāju ievēlēja Jāni Čaksti (viņš Rīgā ieradās tikai 22. novembrī), savukārt par Pagaidu valdības ministru prezidentu – Kārli Ulmani. Sēdes noslēgumā tika nolemts nākamajā dienā, 18. novembrī, sarīkot svinīgu Tautas padomes sēdi Latvju operas namā (mūsdienās – Latvijas Nacionālais teātris), kurā pasludinātu Latvijas

Republikas neatkarību. Viesu uzaicināšanai nolēma nodrukāt 1200 ieejas kartes, ko tipogrāfiski iespieda naktī uz 18. novembri, tāpat tika iecelta komisija svinīgās sēdes priekšdarbu veikšanai.

3. attēls

4. attēls

Kārlis Ulmanis (1877–1942), Latvijas Pagaidu valdības Ministru prezidents 1918.–1921. gadā.

Ministru prezidents Kārlis Ulmanis pēc nokāpšanas no kuģa "Saratov" Rīgā. 1919. gada 8. jūlijs.

Fotogrāfs Mārtiņš Lapiņš.

Latvijas Nacionālā vēstures muzeja krājums

1918. gada 18. novembra svinīgā akta norise

Neskaidrie politiskie apstākļi, bažas, ka pret Latvijas neatkarības pasludinātājiem varētu vērsties vācu militāristi, bija par iemeslu tam, ka svinīgo pasākumu Latvijas valsts pasludināšanai nācās sarīkot steigā – mazāk nekā diennakts laikā. Tomēr reprezentabla bija ne tikai pāris dienu laikā izstrādātā Tautas padomes un jaunās Latvijas valsts politiskā platforma, tāds izdevās arī svinīgais pasākums – skatītāju pilnā un atbilstoši noformētā teātra zālē, pacilātā noskaņā, un arī teiktās runas nebija nogurdinoši garas. Par pasākuma norises vietu izraudzījās Latvju operas mājvietu – kādreizējo Rīgas pilsētas Otro (Krievu) teātri (mūsdienās – Latvijas Nacionālais teātris). Lielajai zālei bija piemērots izmērs, turklāt Tautas padomē darbojās ar Latvju operu saistīti politiķi, kuri varēja atbalstīt pasākuma organizēšanu. Sēdes sākums bija paredzēts 16:00. Tātad 18. novembra dienas laikā bija gan jāuzaicina viesi, gan jāizdekorē skatuve, gan jānodrošina diriģenta Paula Jozuus vadītā Latvju operas kora līdzdalība kuplākam himnas "Dievs, svētī Latviju" skanējumam. Turklāt līdz plkst. 13:00 zālē vēl notika Latvju operas mēģinājums. Skatuves dekorēšanu uzticēja scenogrāfam Jānim Kugam, kurš tobrīd bija piesaistīts Latvju operas trupai. Lai šo uzdevumu paveiktu, Kugas sieva ar teātra šuvēju palīdzību no auduma gabaliem sarkanā un baltā krāsā izgatavoja lielizmēra sarkanbaltsarkano karogu, savukārt no dārzniecības aizņēmas augus skatuves "atdzīvināšanai", uz skatuves tika novietots sēdes prezidija galds ar sarkanu galdautu un augu kompozīciju. Ar nelielu nokavēšanos – plkst. 16:30 svinīgā

4. attēls

Latvijas Tautas padomes sēde sākās. Cauri zālei aplausu pavadīti uz skatuvi devās 38 Latvijas Tautas padomes locekļi, kuri atbilstoši partijas piederībai ieņēma vietas uz skatuves. Pretēji iepriekšējā dienā plānotajam uz svinīgo sēdi nebija ieradies Tautas padomes priekšsēdētājs Jānis Čakste, kurš atradās savās lauku mājās pie Jelgavas, tādēļ sēdi vadīja viņa vietnieks Gustavs Zemgals. Tautas padomes sekretārs Erasts Bite nolasīja 17. novembra Tautas padomes dibināšanas sēdes protokola fragmentu, paziņoja Tautas padomes priekšsēdētāja un Ministru prezidenta vārdus. Pēc protokola nolasīšanas Gustavs Zemgals paziņoja, ka suverēnā vara pārgājusi Latvijas Tautas padomes

rokās, un deva vārdu Kārlim Ulmanim, kurš pasludināja neatkarīgas un demokrātiskas Latvijas Republikas nodibināšanu. Pēc tam tika nodziedāta himna, un Ulmanis teica runu par Pagaidu valdības uzdevumiem. Pēc tās vārdu deva visu Tautas padomē esošo partiju pārstāvjiem. Svinīgās sēdes noslēgumā trīs reizes tika nodziedāta himna, un plkst. 17:45 Latvijas valsts pasludināšanas akts noslēdzās. Sēdes norise iemūžināta vienā Viļa Rīdzenieka uzņemtā fotogrāfijā. Desmit gadus vēlāk, 1929. gadā, uzņemot filmu "Lāčplēsis", liela daļa 1918. gada 18. novembra sēdes dalībnieku piedalījās arī tās rekonstrukcijā filmas vajadzībām, kas unikāli dokumentēja sēdes dalībniekus arī filmas formātā.

5. attēls

Latvju operas, Rīgas pilsētas Otrā (Krievu) teātra nams (tagad – Latvijas Nacionālais teātris), kur 1918. gada 18. novembrī pasludināja Latvijas Republiku.

Latvijas Kara muzeja krājums

Latvijas Tautas padomes locekļi – valsts dibinātāji

Latviešu zemnieku savienība

Jānis Ampermanis, Jānis Vārsbergs, Vilis Gulbis, Ernests Bauers, Artūrs Žers, Nikolajs Svemps, Kārlis Vanags, Jānis Bērziņš, Oto Nonācs, Edmunds Freivalds, Pēteris Murītis, Kārlis Ulmanis, Miķelis Valters

Latvijas Sociāldemokrātiskā strādnieku partija

Fricis Menders, Jūlijs Celms, Pauls Kalniņš, Bruno Kalniņš, Klāra Kalniņa, Andrejs Petrevics, Kārlis Kurševics, Marģers Skujenieks

Latvijas Demokrātiskā partija

Erasts Bite, Dāvids Golts (Zeltiņš), Miķelis Bružis, Augusts Raņķis, Jānis Bergsons

Latvijas Radikāldemokrātiskā partija

Jānis Zālītis, Gustavs Zemgals, Kārlis Kasparsons, Rūdolfs Bēnuss

Latvijas Revolucionāro sociālistu partija

Eduards Traubergs, Emīls Skubiķis, Kārlis Albertiņš

Latviešu nacionāldemokrātiskā partija

Jānis Akuraters, Atis Ķeniņš

Latvju republikāņu partija

Eduards Strautnieks

Latvju neatkarības partija

Spricis Paegle

Latgales Zemes padome

Staņislavs Kambala

5. attēls

Tuvojoties Latvijas valsts simtgadei, Valsts kanceleja veido informatīvu materiālu sēriju par Latvijas valsts tapšanu un tās dibinātājiem. Informatīvo materiālu mērķis ir stiprināt valstiskuma apziņu, veicināt izpratni par Latvijas vēsturi un nacionālajām vērtībām, kā arī spilgtām personībām, kuras ietekmējušas vēstures procesus un devušas nozīmīgu ieguldījumu Latvijas valsts dibināšanā un izaugsmei, īpaši valdības darbā.

Pateicamies Dr. hist. Tomam Ķikutam par dalību faktu lapas tapšanā "Latvijas Republikas neatkarības pasludināšana".

Informācija par mūsu valsts pirmsākumiem, tās ceļu uz neatkarību un Latvijas valsts simtgades pasākumiem

LV100.lv
www.mk.gov.lv/simgade